

УДК 347.4

В. Криворучко,старший викладач кафедри філософії, політології, психології і права
Одеської державної академії будівництва та архітектури

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРІВ ЕНЕРГОПОСТАЧАННЯ

Правові акти, що регулюють договірні відносини, повинні бути забезпечені інструментом, який примушує суб'єктів діяти відповідно до закону, а в разі відхилення від запропонованого – піддавати учасників правовідносин впливу певних санкцій. Останнім часом особливою гостротою набуло завдання стабільного й безперебійного енергопостачання держави. Однак заходи впливу на виконання договірних відносин, які на сьогодні застосовуються, не завжди дієві. При цьому чим докладніше цей механізм буде відображений, тим зрозуміліше правове становище суб'єктів і вищі гарантії виконання зобов'язань.

Проблеми забезпечення виконання договорів довгий час були предметом дослідження багатьох авторів, зокрема таких як Ю.Х. Калмиков, А.С. Комаров, С.М. Корнєєв, Б.М. Сейнаров та ін. Проте питання забезпечення виконання договорів енергопостачання як окремої правової конструкції майже не досліджувалось, тому його варто визначити як малодосліджене, що зумовлює актуальність статті як у теоретичному, так і в практичному аспектах.

Мета статті полягає у спробі розкрити проблему забезпечення зобов'язань за договором на енергопостачання, проаналізувати особливості такого забезпечення, а також вирішити питання щодо необхідності внесення забезпечення зобов'язань у типовий договір на енергопостачання на нормативному рівні.

Способи забезпечення виконання зобов'язань викладені в Цивільному кодексі України. До способів забезпечення виконання зобов'язань, які можуть бути застосовані під час енергопостачання, насамперед потрібно зарахувати застава

й поручительство [1, с. 342]. Варто зазначити, що на практиці умови забезпечення грошових зобов'язань у договорі постачання електричної енергії зустрічаються ще досить рідко. Труднощі в їхньому застосуванні пов'язані, по-перше, із публічністю самої угоди (бо, будучи зобов'язаним вступити в договірні відносини з організаціями, що постачають, суб'єкт, на відміну, наприклад, від кредитної організації, не може відмовитися від укладення договору на тій підставі, що в ньому відсутні умови забезпечення виконання зобов'язань) [2, с. 60]; по-друге, це зумовлено специфікою реалізації зазначених зв'язків. Як відомо, угода про забезпечення виконання зобов'язання (застави, поручительства) укладається або водночас із основною угодою, або протягом її дії [3, с. 69]. Однак, оскільки грошове зобов'язання зазвичай забезпечується під час енергопостачання, виникає, як правило, після вступу в договірні відносини, договір поруки не може бути укладений при укладенні основної угоди (бо порукою може забезпечуватися лише дійсна вимога) [4, с. 29]. Висновок же забезпечує угоди в період дії основного договору, що є, як буде показано нижче, вельми трудомісткою і малоперспективною справою.

Отже, об'єктивно найбільш прийнятним способом забезпечення стає застава (крім того, при заставі забезпечення зобов'язання проводиться за рахунок свого майна, а за поручительства – за рахунок третьої особи, що в кризові періоди завжди важко). На відміну від поруки, договір застави може бути укладений також і щодо вимог, які можуть виникнути в майбутньому [5, с. 228], що характерно для грошових зобов'язань при

енергопостачанні й надає можливість кредиторі порушувати питання про внесення заставних зобов'язань в основний договір під час його укладання. У разі виникнення й невиконання основного зобов'язання заставодержатель зможе задовольнити своє правомочність із вартості закладеної речі. Це і є виявом заставного права в динаміці. Разом із тим, через те що заставна угода не вигідна одній із її сторін (споживачеві), вона мимоволі стає незацікавленою в її укладанні.

У зв'язку із вищевикладеним для заставного забезпечення під час енергопостачання характерно таке. У складі умов договору, пропонувані енергокомпанією абоненту в момент його укладання або зміни, є так звані умови «приєднання», які контрагент не може погоджувати, а лише може або прийняти їх, або відмовитися від угоди загалом [6, с. 78]. До зазначених імперативних положень, які абонент має прийняти під час укладання договору, умови забезпечення виконання зобов'язання, у тому числі й заставні, поручительства, не належать.

Інші умови договору електропостачання встановлюються за згодою сторін, які на консенсуальній основі визначають обсяг взаємних прав та обов'язків. Цей блок умов угоди може бути поділений на істотні умови (наприклад, обсяг постачання, порядок розрахунків), за якими сторони зобов'язані прийняти узгоджене рішення (інакше через дефект змісту договір може бути визнано неукладеним), і несуттєві (факультативні) умови, які також підлягають узгодженню, проте їх відсутність у договорі не породжує недосконалості самої угоди [7, с. 55]. Відповідно до Цивільного кодексу України, інші нормативно-правові акти умови забезпечення виконання зобов'язань не є неодмінною складовою договору енергопостачання, тобто відсутність цих умов у договорі не дає підстав вимагати його недійсності.

На сьогодні в низці керівних урядових документів наказується протягом найближчого часу переукласти договори електропостачання зі споживачами, унісши в них, зокрема, заставні зобов'язання

абонента. На нашу думку, саме через диспозитивність цивільно-правових відносин подібний підхід невдалий, тому що на підставі наведеного вище аналізу можна дійти висновку, якщо в самому договорі або документах, що є його невід'ємною частиною, не міститься зобов'язань застави майна та виникнення заставних відносин не зумовлено наявністю будь-яких юридичних фактів (дій, подій), одностороння зміна умов договору буде неправомірною. Інша річ, якщо можливість виникнення заставних відносин передбачена в самому договорі, будучи зумовленою, скажімо, виникненням заборгованості за спожиту електроенергію.

Виходячи з викладеного, вирішення завдання забезпечення виконання зобов'язань споживачами енергії може здійснюватися такими способами.

1. Обов'язковість виникнення заставних відносин між енергопостачальним суб'єктом і споживачем в основному договорі зумовлюється фактом виникнення заборгованості останнього за електроенергію. За цих обставин кредитор набуває право вимоги, а боржник – обов'язку протягом обумовленого терміну укласти договір застави належного йому майна [8, с. 25]. За відмови або неукладання подібної угоди абонентом продавець може звернутися до суду з вимогою про примусове її укладання, оскільки ця дія в такій ситуації для обох сторін буде обов'язковою. Варто припустити, що судові рішення щодо цього спору буде позитивним для суб'єкта, який постачає. Інша річ, якщо спір виникне не щодо самого факту укладання заставного договору, а щодо його змісту. Щоб уникнути невизначеності, вимога укласти угоду застави повинна містити в собі проект цього договору із зазначенням переданого в заставу майна, його оцінки, порядку накладення на нього стягнення тощо. Залежно від складу майна, його титулу, проект кожного подібного договору має складатися з урахуванням необхідності оцінювання майна, що передається в заставу, реєстрації та нотаріального посвідчення договору,

узгодження застави в окремих випадках із відповідними органами держави [9, с. 84]. Зрозуміло, що, зважаючи на слабку зацікавленість контрагента в угоді, учинити зазначені дії не так просто.

2. У процесі дії договору електропостачання споживачеві пропонується укласти угоду застави як засобу забезпечення основного зобов'язання [10, с. 37]. Ця пропозиція за формою також має бути проектом договору. За позитивної реакції контрагента (яка зовсім не обов'язкова) укладається заставний договір і уточнюється обсяг прав і обов'язків сторін. В іншому випадку спір вирішується в порядку, визначеному Господарським процесуальним кодексом України.

3. Усе вищевикладене стосується порядку і юридичних підстав унесення заставних змін до вже укладеного договору енергопостачання. Щодо внесення подібних умов на етапі його укладання істотними умовами договору під час його укладання є не тільки визнані такими за законом або необхідні для угод цього виду, а й ті умови, щодо яких за заявою однієї зі сторін повинна бути досягнута угода [8, с. 25]. Іншими словами, під час укладання (переукладання) договору електропостачання продавець має право вимагати внесення в зміст договору заставних зобов'язань та укладання угоди застави майна, що належить споживачу.

Відповідно, у типові форми договорів цього виду повинні бути внесені необхідні доповнення. При цьому варто погодитися із дослідниками, які вважають, що «стосовно рухомих речей кредитор може отримати надійне забезпечення тільки за допомогою застави, при якому боржник матеріально втрачає володіння» [11, с. 7]. (Інша річ, наскільки реалізовується на практиці оформлення зазначених відносин. До обставин, що негативно позначаються на вирішенні питання, можна зарахувати тривалість і трудомісткість оформлення договорів застави, складність механізму накладення стягнення на заставлене майно (воно, як правило, підлягає реалізації через аукціон, бо не потрібне заставодержателю), необхідність страхування цього майна і

його зберігання, ризик випадкової загибелі під час закладу).

Отже, з викладеного випливає, що наповнити реальним змістом заставне право кредитора можна лише уклавши договір, що забезпечує виконання основного зобов'язання, водночас із укладенням або переукладенням угоди постачання електричної енергії. У свою чергу, можливість переукладення договорів електропостачання з'являється тільки за наявності сукупності трьох обставин: 1) закінчення строку, на який укладено зазначений договір; 2) хоча б одна зі сторін виявила бажання переукласти його на нових умовах; 3) це волевиявлення було виражено протягом установленого договором терміну до закінчення угоди [9, с. 74]. Для відновлення договірних відносин уже на нових умовах (з урахуванням заставних зобов'язань) зацікавлена сторона повинна направити контрагентові свої пропозиції щодо змісту нового договору. Порядок вирішення спорів, що виникають при цьому, регулюється Господарським процесуальним кодексом України. У цій ситуації можна припустити, що суперечки про необхідність укладання договору застави можуть бути вирішені на користь електропостачального суб'єкта, що ж стосується можливих суперечок про зміст такої угоди, то вони будуть вирішуватися залежно від конкретної ситуації і складу майна, переданого в заставу. У будь-якому випадку категоричну відмову або неможливість контрагента оформити заставні відносини або поручительство можуть спричинити неукладання договору електропостачання, а не його примусова зміна в необхідному для продавця напрямі.

Підводячи підсумки викладеному, потрібно зазначити, що прогресивна загалом ідея забезпечення виконання грошових зобов'язань за допомогою застави належного боржнику майна не знаходить серйозного практичного застосування, зважаючи на досить складний механізм накладення стягнення на це майно. Виконання договору може затягнутися на тривалий термін, та і результат його не можна передбачити. Вирішення цього завдання убачається в законодавчому

спрощенні порядку переходу права власності на предмет застави в разі невиконання основного зобов'язання.

Оскільки відносини застави при електропостачанні мають певні відмінні риси від загальних правил, можна погодитися з думкою про необхідність подальшого розвитку спеціального законодавства про окремі види застав [11, с. 58]. Зокрема, варто виділити й додатково врегулювати заставні відносини щодо забезпечення зобов'язань, що виникають не в момент укладання договорів, а під час їх виконання, відбивши специфіку цих відносин.

Крім того, видається безсумнівним, що в цивільному законодавстві врегульовані лише ті способи забезпечення виконання зобов'язань, які мають загальний для всіх угод характер. Що ж стосується специфічних способів забезпечення, то вони можуть бути застосовані сторонами договору в додатковому (акцесорному) порядку. Для договору електропостачання таким способом може бути авансовий платіж. Цікава також точка зору дослідників, котрі зараховують до можливих засобів забезпечення виконання зобов'язань договірне застосування заходів матеріального заохочення.

Ключові слова: договір енергопостачання, забезпечення виконання зобов'язань, застава, поручительство.

У статті розглядаються способи забезпечення виконання зобов'язань, що можуть застосовуватись під час укладання договору енергопостачання, розкривається специфіка таких забезпечень, що відрізняє їх від інших суміжних видів договорів, а також формулюються пропозиції щодо вирішення питання про необхідність забезпечення виконання зобов'язань під час укладання договорів з енергопостачання.

В статье рассматриваются способы обеспечения исполнения обязательств, которые могут применяться при заключении договора энергоснабжения, раскрывается специфика таких обеспечений, что отличает их от других смежных видов

договоров, а также формулируются предложения по решению вопроса о необходимости обеспечения выполнения обязательств при заключении договоров с энергоснабжения.

The article deals with the ways of the execution's security of obligations that can be applied when the energy supply agreement is concluded. The specificity of such provisions which distinguishes them from other adjacent types of contracts is exposed. Also the offers of the issue's decision of the need of execution of obligations are formulated in the article.

Література

1. Гражданский кодекс Украины. Научно-практический комментарий / [Н.А. Саниахметова, Е.О. Харитонов, Ю.С. Червоний и др.] ; под ред. Е.О. Харитонова. – Х. : Одиссей, 1999.
2. Сейнаров Б.М. Правовые вопросы договора на снабжение электроэнергией предприятий и организаций / Б.М. Сейнаров. – Алма-Ата, 1975.
3. Комаров А.С. Ответственность в коммерческом обороте / А.С. Комаров. – М., 1995.
4. Корнеев С.М. Договор о снабжении электроэнергией между социалистическими организациями / С.М. Корнеев. – М., 1956.
5. Советское гражданское право : [учебник] : в 2 ч. / под ред. В.Ф. Маслова, А.А. Пушкина. – 2-е изд., перераб. и дополн. – М., 1999. – Ч. 1. – 1999.
6. Сейнаров Б.М. Договор энергоснабжения / Б.М. Сейнаров // Вестник Высшего Арбитражного Суда Российской Федерации. – 2000. – № 6.
7. Халфина Р.О. Современный рынок. Правила игры / Р.О. Халфина. – М., 2000.
8. Брагинский М.И. Общее учение о хозяйственных договорах / М.И. Брагинский. – Минск, 1967.
9. Калмыков Ю.Х. Правовое регулирование хозяйственных отношений: (Вопросы гражданского законодательства) / Ю.Х. Калмыков. – Саратов, 1982.
10. Сейнаров Б.М. Правовое регулирование снабжения электроэнергией социалистических предприятий и организаций. – М., 1971.
11. Загоруйко Е.А. Заклад як речовий спосіб забезпечення виконання зобов'язань / Е.А. Загоруйко. – К., 1995.

